

KISAKÜREK'İN “AKSİYON”UNDAN TOPÇU’NUN “HAREKET”İNE: MUKAYESELİ BİR OKUMA DENEMESİ

KISAKÜREK'S “ACTION” AND TOPÇU'S “MOVEMENT”: AN ATTEMPT FOR COMPARATIVE
READING

AHMET GÜVEN*

ABSTRACT

Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu are the two significant opinion leaders in the Islamist and conservative community. In the radical reformist years following the proclamation of the republic, these two figures became the representatives of the community which was suppressed by the official ideology. The thinking system of both was centralized upon the Blondel's movement/action philosophy approved by metaphysicians opposed to positivist world view. However, these two thinkers came together around movement philosophy that interpreted “movement/action” in very different ways.

Topçu approaches movement philosophy from the perspectives of mercy, responsibility, movement and freedom. The feeling of responsibility in the person feeling mercy creates the movement. At the end of this movement process, a person becomes a free one. This spiritual journey is a movement of riot and the movement is the God's riot in human. On the other hand, Kısakürek prefers to use the word of “action”. His action process was combined of faith, idea and action. Action is the faith's process of becoming visible as being something intangible in substance. Thereby Kısakürek's action ends up with taking the control of substance.

The highly differentiated approaches of these two thinkers towards movement/action philosophy made thinking system of Topçu more metaphysical and deeper, on the other side Kısakürek internalized a more “reactionist” approach. For this reason, it is possible to see the signs of a seeking for a founder philosophy in thinking system of Topçu. However, again for the same reason while Kısakürek could reach a wide range of masses, Topçu could have a chance to be known within a limited but intellectual community.

Keywords: Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Movement, Action

ÖZ

Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu İslamcı ve muhafazakâr camianın önemli fikir önderlerinde ikisidir. Cumhuriyetin ilanını takip eden radikal reform yıllarında, resmi devlet ideolojisi tarafından baskı altına alınan camianın yol arayışlarının temsilcilerinden olmuşlardır. Her iki fikir adamı da, pozitivist dünya görüşüne karşı çıkan ve Blondel'in kurucusu olarak kabul edildiği, metafizik çevreler tarafından benimsenen hareket/aksiyon felsefesini düşüncelerinin temelini koymuşlardır. Ancak hareket felsefesi etrafında birleşen bu iki düşünürün “hareketi/aksiyonu” yorumlamaları birbirlerinden oldukça farklıdır.

Topçu, hareket felsefesini merhamet, sorumluluk, hareket ve hürriyet kavramları çerçevesinde ele alır. Merhamet duyan insanda oluşan sorumluluk hissi hareketi meydana getirir. Böyle bir hareket sonunda insan hürriyetine kavuşur. Bu manevi yolculuk bir isyan hareketidir, hareket ise Allah'ın insanda isyanıdır. Kısakürek ise “aksiyon” kelimesini kullanmayı tercih eder. Onun aksiyon süreci iman, fikir ve aksiyon şeklindedir. Aksiyon, soyut bir şey olan imanın madde üzerine görünür hale gelmesidir. Dolayısıyla Kısakürek'in aksiyonu maddeye hakim olmakla neticelenir.

Topçu ile Kısakürek'in birbirlerinden oldukça farklı olan hareket/aksiyon yorumları Topçu'yu daha metafizik ve derin bir felsefeye çekerken Kısakürek daha “reaksiyoner” bir yaklaşım içinde kalmıştır. Bu sebeple Topçu'nun düşüncesinde bir kurucu felsefe arayışının işaretlerini görmek mümkündür. Ancak yine bu sebepten Kısakürek kitlelere mâl olmayı başarırken Topçu daha entelektüel fakat kısıtlı bir çevrede var olabilmştir.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Hareket, Aksiyon

* Arş.Gör., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Giriş

Descartes'ın ünlü mottosu, (düşünüyorum, o halde varım) var olmayı, düşünen özneye kaydırarak klasik dönemin öznesi olan Tanrı'yı merkezi konumundan düşürmüştür. Kendi düşüncesinden yani egodan yola çıkarak Tanrı'nın varlığını ispatlamaya giden Descartes modern düşünmenin yolunu açmıştır. Bu düşünceyle tabiat, bir nesne olarak bilen öznenin karşısına bir inceleme nesnesi halinde serilme imkanı bulmuş ve insan akli tabiat-tan bağımsızlaşma aşamasına girmiştir. Böylece akıl, madde üzerinde analitik düşünme, ölçme, düzenleme, kontrol etme gibi yetileri kazanarak maddeye hakim olma yolunda ilerleyebilmiştir. Aydınlanma çağı boyunca yükselen bu maddeye hakimiyet fikrinin temelinde aklın keşfettiği pozitif yöntemler yatmaktadır.

Aydınlanma düşünürlerinin, "Tanrı'yı yerinden eden" ve bilinemez olduğu gerekçesiyle tüm metafizik düşünceleri reddeden tavrı, doğa bilimlerinin metodolojisiyle bulduklarını düşündükleri "kesin" ve "ölçülebilir" bilgiyi yüceltmeleri ile oldu. Bu, vahiy ve külli akıl (intellekt) kaynaklı kutsal bilgiyi yok sayarak tek gerçek bilgiyi neden-sonuç ilişkisine dayalı araçsal akla (reason) indirgeyerek bilgiyi laikleştirmek (desacralizasyon) anlamına geliyordu (Nasr, 2012: 64-65). Doğa bilimlerinin yöntemlerinin "insan bilimleri"ne de uygulanabileceğini iddia eden pozitivistler, insana herhangi bir eşya muamelesi yaparak onun evrensel (nomotetik) yasalarını keşfetme sevdasına düştüler. Saint-Simon, buradan hareketle toplum bilimlerini adlandırmak için "sosyal fizik" tabirini kullanırken öğrencisi Auguste Comte, "sosyal fizik" için geçerli olabilecek tek yöntemin pozitivism olduğunu söyledi. Çünkü pozitivism bilginin elde edilmesinde tek kriterin deney ve gözlem olduğunu, bilimin nesnesinin yalnızca sayılabilir ve ölçülebilir fenomenler olduğunu kabul ediyordu (Arslan, 1995:545). Benzer şekilde davranışçı psikoloji, hareketi, organizmadan meydana gelen gözlemlenebilir ve ölçülebilir fiiller olarak görüyor ve davranış sebep-sonuç ilişkisi içinde organik bir gerçeklik olarak ele alıyordu. Böyle pozitivist bir psikoloji insanın tinsel boyutunu -ölçülemez olduğu gerekçesiyle- hesaba katmıyor ve metafizik, ahlak gibi kavramları topyekûn görmezden geliyordu (Gündoğan: 1).

Fransız İhtilali'nin düşünsel kökenlerini ve Sanayi İnkılabı'nın pozitif yöntemlerini barındıran bu süreç, bu zihinsel formasyon, Batı'da çok keskin dönüşümlere sebep oldu. Ancak gerek bilimsel alandan gerekse kamusal alanda meydana gelen bu dönüşümler bazı düşünürleri, metafizik felsefelerin yok sayılması gerekçesiyle, eleştirilere yöneltti. Bu düşünürlerden biri olan Bergson ortaya koyduğu sezgi felsefesiyle pozitivism karşı çıktı.

Bergson'a göre "kesin" ve "göreceli" olmak üzere iki tür bilgi vardır. pozitif yöntemler "göreceli" bilgiyi elde ederken "kesin" bilgiye sezgi ile ulaşılır. Ona göre bilim, hayatın yaratıcı evrimini asla anlayamaz; çünkü bilim zeka ile yapılır. Hayatın yaratıcı evrimini anlamaya amil olan metafizik felsefeyi yapacak olan ise sezgidir (Elibol, 1991:67). Bu temel düşünce ile pozitivism kesin bilgiye ulaşma ve hakikati temsil etme iddiasına doğrudan savaş açmış olan Bergson ortaya koyduğu bu metafizik felsefeyle gerek Batı'da gerek Türkiye'de pek çok düşünürü etkilemiştir.

Bergson gibi pozitivism karşıtı düşünürleri etkileyen bir diğer isim Maurice Blondel'dir (1861-1949). Aksiyon felsefesinin kurucusu olan Blondel'e göre aksiyon problemi kaçınılmaz olarak vardır. İnsan kendi iradesiyle aksiyon probleminde girmez ve aksiyona katılmaz ise insanın kendi dışında var olan aksiyon onu kuşatacaktır. Aksiyon, insanı Tanrıya ulaştıracak olan felsefi problemin adıdır. İnsan iradesinde gizli olarak var olan aşkın varlığın tecrübesi aksiyon vasıtasıyla yapılır. İnsanın iradesinde içkin olan bu aşkın varlık yani Tanrı ile olan ilişkisi, aksiyon felsefesinin araştırma alanıdır (Gündoğan, 1994: 36).

Çalışmamızın temelini teşkil eden Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983) ve Nurettin Topçu'nun (1909-1975) aksiyon/hareket felsefeleri, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi olarak benimsediği "muasır medeniyetler seviyesine çıkmak" ilkesinin eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu ilke pozitif dünya görüşü temelinde ölçülebilen, düzenlenebilen, kontrol edilebilen toplumsal bir sistem arayışı için "eski"nin bütün formlarının yok sayıldığı radikal reformlarla başlayan modernleşmenin ilkesidir. Tek parti döneminin radikal reformları ve bu reformları besleyen pozitivist düşünce karşısında duran Topçu "Hareket" dergisiyle (1939) Kısakürek ise "Büyük Doğu" (1943) dergisiyle mücadele etmeye başlamıştır. Her iki düşüncenin temelinde aksiyon fikri yer alırken Topçu, felsefesine "hareket felsefesi" Kısakürek ise "aksiyon" ismini vermiştir. Temelde, Batı'dan neşet edip Türkiye'ye tepeden inme getirilmiş olan pozitivist düşünce ve dünya görüşüne karşı çıkan Kısakürek ve Topçu'nun düşünceleri derinlemesine tahlil edildiğinde ciddi farklar barındırmaktadır.

Kısakürek'te Aksiyon Düşüncesi

Necip Fazıl Kısakürek, tek parti döneminin iktidarına ciddi bir muhalefet motivasyonu gösteren, coşkulu bir şair, alaycı ve sert bir polemikçi, belagatıyla kalabalıkları yönlendirebilen etkili bir hatip olarak tanınır. Meşhur

Anadolu konferanslarında Büyük Doğu fikriyatını geniş halk kitlelerine sunuş tarzıyla, şairliğinden ve Büyük Doğu Dergisi'nden gelen şöhretini katlayarak İslamcı, muhafazakâr ve milliyetçi çevrelerde bir fikir önderi olarak kendini kabul ettirmiştir. Ancak Kısakürek'in düşüncesindeki kavramların izlerini sürdüğümüzde gerek Batı'yı anlamlandırmasında gerekse Türkiye'nin izlemesi gerektiği yolları belirlerken fazlasıyla aceleci ve yüzeysel kaldığını söylenebilir (Yanar, 2004: 46). Düşüncesini ağırlıklı olarak "fikir öfkesi"ne bağlayan Kısakürek'in Büyük Doğu tasavvuru doktriner bir ideolojinin disiplinler yapısından uzak olduğu gibi bir felsefi sistemden de yoksundur (Emre, 2004:51).

Felsefeye ihtiyatlı yaklaşan Kısakürek'e göre felsefi akımlar daima birbirlerini yanlışlayan ve mutlak hakikate ulaşmayı sağlamayan boş arayışlardır. Felsefi akımlar birbirlerinin yanlışını bulurken doğru söylerler fakat doğru söylerlerken de daima yanlışlar (Kısakürek, 1976: 234). Hakikati temsil eden din ise felsefenin karşısındadır ve kuru akıl başıboş arayışların peşindeyken din mutlak hakikati vaaz eder. İslam, aklın başıboş arayışlarından hazzetmez. Kısakürek felsefenin faydasına da inanır ancak bu fayda dünya üzerinde kaç tane batıl olduğunu anlamaktan ibarettir. Materyalist felsefeler isyan ederek metafizik felsefeye sahip çıkan Topçu'nun aksine Kısakürek'te felsefeyi toptan reddetme eğilimi hakimdir. Bununla birlikte hikmet, felsefeden farklı olduğu için hikmeti aramak fakat spekülasyon olan felsefeye uğraşmamak gerekir.

Kendi ifadesiyle Büyük Doğu ideali düşüncesinin toplandığı eseri "İdeocycya Örgüsü"dür. Ancak gerek İdeocycya Örgüsünde gerekse Büyük Doğu külliyyatında belirgin olarak bir analitik tahlil veya felsefi temellendirmeden ziyade bir "fikir öfkesi"nin galip geldiği görülür (Emre, 2004: 52). Bu fikir öfkesi ulvi ve kışkırtıcı bir coşku ve etkileyici bir retorikle ortaya çıkar. Kısakürek'in düşüncesinde "fikir", "fikir öfkesi", "fikir namusu", "fikir çilesi" gibi kavramlar ön plandadır. Ahlakı, fikir öfkesiyle donanmak ve fikir öfkesiyle amel etmek olarak görür. Fikri, kainatı idrak gayreti olarak tanımlarken ahlakı ona karşı tavır almak şeklinde tanımlar. Fikir ve ahlak birbiriyle kaynaşmış ve ayrılmaz hale gelmiş bir bütündür. Ahlak fert planında sergilenen bir tavır olmaktan ziyade cemiyet planına yükselen ve onu kuşatan bir aksiyondur (Kısakürek, 2000: 255). Fikir ile ahlakı ayıramaz gören Kısakürek, ahlaka fikrin öncülük ettiğini fakat ahlakın da fikre yol gösterebildiğini, fikrin ön planda olup ahlakı ortaya çıkardığını fakat hakikatte hangisinin önde olduğunun belirsiz olduğunu söyler (Kısakürek, 1968: 104). Ahlak konusundaki

bu muğlak ifadeler Kısakürek'in düşüncesinde derin bir ahlak felsefesinin mümkün olmadığını gösterir.

Hürriyet bahsinde yine iki farklı hürriyet şekli olduğu, bunlardan söz söyleme ve fikir hürriyetinin eski Yunan kaynaklı olduğu, diğerinin yani gerçek hürriyetin Allah'a kölelikte bulunduğu görülmektedir (Kısakürek, 2003: 248-269). Hürriyet insan olmanın bir gereğidir ancak bu hürriyet sınırsız ve başıboş değil kayıtlıdır (Kısakürek, 1981:444). Necip Fazıl hürriyet kavramını vicdan kavramıyla birlikte ele alır. Ona göre hürriyet bir vicdanilik hissidir. Vicdan, ruh ile nefis arasında bir parlıttır ve bu parıltı hakikati görerek insanı hakikate esir eder, yani hürleştirir. Aksiyon fert planından cemiyet planına bir atılımı gerektirdiğine göre hürriyet meselesi de bu minvalde ele alınmalıdır. Fert planında ruh ile nefis nasıl karşı karşıya gelir ve nefsin arzularından kurtulan ruh kurtuluşa ve hürriyete ererse cemiyet planında da fert ile cemiyet böyle bir zıtlık içindedir. Cemiyetin bekası ferdin bekasından önemlidir ve fert sıkı bir disiplin içinde bulundurulmalıdır. Kısakürek, ferdi hürriyeti aramanın cemiyet hürriyetine zarar verdiğini düşünür ve tarafını cemiyetten yana belirler (Kısakürek, 1968:338, 425).

Necip Fazıl, hürriyet kavramını vicdan ve fikir kavramlarıyla birlikte zikrederken mesuliyet duygusuna vurgu yapmaz. Mesuliyetten bahsederken daha çok pasif anlamıyla mesuliyet kavramını ön plana çıkartır. Kısakürek'e göre insan iyi ve kötü davranmakta hürdür. Fakat hürriyet, kötü davranışın tercih edilmesi şeklinde ortaya çıkarsa bu durum cemiyete zarar vereceği için engellenmelidir (Kısakürek, 1990:237). Görüldüğü gibi hürriyet bir taraftan Hakk'a kölelik olarak aktif anlamda tanımlanırken öbür taraftan mesuliyetten önce gelen hürriyet olarak yani pasif anlamında kullanılmaktadır. Bu durum hürriyet ve mesuliyet kavramlarının havada kaldığını, üzerinde açık ve derin bir felsefenin yapılmadığını göstermektedir.

Kısakürek, aksiyonu; "şuurlu hareket, teşebbüs, hamle, tesir... bir işin mücerret manası, kıymet hükmü... gaye muradı olmayan iş, kendi kendisinden ibaret iş..." şeklinde tanımlar. Ona göre aksiyon; "fiilde erimiş fikir", "fikrin eşya ve hadiseler üzerinde nakşı" "fikrin, dış alemde, eşya ve hadiseler üzerinde kurduğu mimari, yonttuğu heykel"dir (Kısakürek, 1976: 80). Dolayısıyla Kısakürek için aksiyon, fikirden neşet eden bir şeydir, fikirsiz aksiyon olmaz. Bu yüzden bir makinenin yaptığı işi asla aksiyon olarak görmezken bir makineyi icat etmeyi aksiyon olarak kabul eder. Çünkü her icadın arkasında bir fikir yatmaktadır. Aksiyon meselesini fikir kavramıyla açıklamaya girişen Kısakürek sözlerinin devamında fikir yerine ruh kelimesini

kullanmaktadır: "Ruhun, eşya ve hadiselere çevirttiği film, oynattığı tiyatro... Ruhun, eşya ve hadiselere sinerek madde, buut, hacim, şekil, renk ve ses kazanması... İşte aksiyon..." (Kısakürek, 1976: 80). Ruh ve fikir iç içe geçmiş gibidir.

Bununla beraber insanın yaptığı her iş, her kıpırdanma, her devinim aksiyon olamaz. Her ne kadar en basit kıpırdanışın arkasında bile bir fikir saklı olsa da sıradan fikirlerin vücuda getirdiği sıradan işler aksiyon olarak kabul edilemez. Her türlü zaruri ve hayvani fiil aksiyon kavramının dışındadır. Aksiyonun arkasındaki fikir "yapıcı, doğurucu, meydana getirici, icat edici" olmak durumundadır. Bu açıdan Kısakürek aksiyonu "aleladdenin üstü, harika yenilik ve çetinlik şartları içinde insanın kendi kendini ve cemiyeti aşma cehdi" (Kısakürek, 1976: 81) olarak tanımlamaktadır. Bir fikrin bu vasıfları haiz olabilmesi ise fikrin imana bağlanması şartını gerektirir. Şekilsiz, renksiz, buutsuz bir duygu olan iman, madde üzerinde billurlaşarak aksiyon haline gelir. Bir başka ifadeyle soyut bir duygu olan iman ancak madde üzerinde varlığını hissettirir. Bu da imanından neşet eden fikir ile eşya üzerinde hakimiyet kuran aksiyon ile mümkündür. Bu açıdan aksiyonu yeniden tanımlamak gerekirse aksiyon, "inanmış fikrin eşya haline gelmek, maddeleşmek için şahlanmasıdır" (Kısakürek, 1976: 82).

Kısakürek'in düşüncesinde bu süreç iman, fikir ve aksiyon şeklinde formüle edilmiştir. Bir davaya tam inanmışlık hali olarak kabul edilen iman, doğurucu ve yapıcı, sıradan olmayan fikirler meydana getirir. Bu fikirler ile fiiliyata geçen her hareket aksiyondur. Aksiyon, soyut bir duygu olan imanı madde üzerinde yeniden var etmek, görünür hale getirmektir.

Bu formülasyon, yani imandan fikrin, fikirden de aksiyonun doğduğu formülasyonu Kısakürek'in düşüncesini anlayabilmek için bir anahtar niteliğindedir. Buna göre iman madde üzerinde görünür olmayı istemektedir. Kökünü iman ve fikirden alan aksiyonun amacı maddeye ve tabiata hakim olmak, eşyaya boyun eğdirmektir. Dolayısıyla maddeye ve tabiata egemen olan pozitif bilimler aksiyonun bir gereği olarak ortaya çıkar. Kısakürek'e göre insanlığın geldiği noktada elde ettiği her tür imkan, teknik ve bilim imandan ve dinlerin özünden türemiştir:

Topyekun hayat mevzuunda insan aklının ne kadar mahsulü varsa hepsinin birden tohumu semavi dinlerdedir. Bugünün müsbet bilgileri, riyaşiyesi, fiziği, tebabeti, hatta terziliğe kadar insan elindeki bütün sanatlar, kökte peygamberler tarafından getirilmiştir. Peygamberler olmasa araba tekerleği bile keşfedilemez, akıl kasasıyla ruh dolabının anahtarını ele geçmezdi. (Kısakürek, 1976: 89-90)

Kısakürek İslam dünyasının “geri kalışını” tam da bu aksiyonu yitirmesinde görür. Ona göre Müslümanlar İslam’ın özündeki aksiyonu yani maddeye hakim olma cehdini kaybettikleri için Batı’nın gerisinde kalmışlardır. Batı ise Rönesans ile maddeye ve tabiata hakimiyet yolunda büyük bir adım atmıştır. Rönesans, Batı’nın en büyük aksiyonudur. Kısakürek Batı’nın gerçekleştirdiği bu büyük aksiyona imrenir ve onu Doğu’nun yapmış olması gerektiğini düşünür:

Rönesans bizim eserimiz olmalıydı. Neden garplının eseri olmuştur? (...) bu büyük bir fikri aksiyon evresidir. (...) o zamanlar biz şevkimizi kaybetmeseydik ve garbın nasıl adam olduğuna dikkat etseydik (...) Kuran emirlerini yerine getirseydik bugün füzeyi biz icad etmiş olacaktık. (Kısakürek, 1976: 112-113).

Batı’nın büyük aksiyonu olan Rönesans Hıristiyan iman ve fikrinin bir sonucu olarak doğup gelişmiştir ancak Batı’nın ruhsal çöküntü içine düşmesinin sebebi de yine dini ve değerleridir. Zira iman ve fikrin hakikati de İslam’dadır:

Rönesans, insan aklının Hıristiyanlık hassasiyeti içinde, antik kültür ölçüleriyle eşya ve hadiseleri feth ve teshir etme aksiyonudur ve olanca hakikat ve hikmeti esasında İslam’ındır (Kısakürek, 1976: 113).

Kısakürek’in düşüncesinde Batılının içine düştüğü ruhsal bunalımın sebebi ruh ile madde arasındaki dengeyi sağlayamamış olmasıdır. Yunan aklı, Roma düzeni ve Hıristiyan ahlakına dayanan Batı medeniyeti Rönesans ile maddeye ve tabiata hakim konuma gelmiştir. Batılının bu maddeye egemen olan rasyonel aklı ve bu aklın sonucu olarak ortaya çıkan endüstri devrimi Kısakürek’in Türk modernleşmesi için ideal olarak belirlediği bir süreci temsil eder. Batı medeniyetinin asıl sorunu ise tekniğinde, maddeye hakimiyetinde ve endüstrisinde değil dininde ve değerlerindedir (Duran&Aydın, 2014: 487-488). Türk modernleşmesi için Batıdakine benzer bir Rönesans idealini benimseyen Kısakürek, bu ideali Batılının maddeye hakimiyeti ile İslam’ın ruhçuluğunun sentezi noktasında formülleştirir. Ona göre Batıdan almamız gereken şey maddeye ve tabiata hakimiyet sırrını barındıran bilimsel pratikler ve teknolojidir. Buna karşı Batılının değerlerine, ahlakına ve dinine asla yaklaşılmalıdır. Maddeye ve tabiata hakimiyet fikri İslam’ın özünde zaten vardır. Ona göre birkaç yüzyıldır yaşadığımız problemlerin temelinde İslam’ı anlayamamamız ve iyi Müslümanlar olamamamız yatmaktadır. Ona göre atom bombasını bizim dünyamızın icat edememesinin kabahati sadece iyi Müslüman olamamamızdı (Kısakürek, 1968 : 121). Yine aynı eserde benzer bir şekilde şöyle der:

Garbın Rönesans hamlesine kadar İslami temsil kadrosu eğer sadece mazideki izlere sadık yürümekte devam etse hatta yalnız Rönesans'ın ne demek olduğunu ve ne yapmak istediğini kavrasaydı bugün; Amerika'nın, kutupların, buhar makinesinin, trenin, mikrobun, elektriğin, motorun, radyonun, teyyarenin, bütün silahların ve nihayet atom bombasının ve feza yolunun kaşifi ve efendisi biz olacaktık (Kısakürek, 1968: 226).

Teknik gelişmeyi ve kalkınmayı bir ideal olarak benimseyen Kısakürek'in eleştirisi bu ideale ulaşmamızı engelleyen her türlü zihinsel yapıdır. Oryantalist bir yaklaşımla Doğuyu tembel ve eleştiriden yoksun gören Kısakürek, Müslümanları maddeye hakim olamadıkları için suçlar. Fakat onun düşüncesinde asla bir kalkınmacılık ve modernizm eleştirisi yoktur. Aksine modernizm ve kalkınmacılık onun düşüncesinde ideal konumundadır. Bu ideale götürecek olan zihinsel yapı ise pozitif bilimlerden geçer. Kısakürek pozitif bilimlerin İslam'ın esasında zaten var olduğuna inanır. Ancak pozitif bilimleri tartışmak onları İslam dairesinde bir yere oturtmaya çalışmak yerine pozitif bilim anlayışını Batı'dan olduğu gibi alarak sisteme dahil etmeye yönelik eklektik bir yol izler (Erkilet, 2004:71). Bu kolaycılık onu, Batının ilim ve teknolojisini; Doğu'nun ise ahlak ve ruhçuluğunu almak şeklinde basitleştirilmiş bir slogana götürür.

Kısakürek, aksiyonu iman ve fikre bağlayıp onu maddeye hakim olma cehdi olarak tanımladıktan sonra bazı "büyük aksiyonculardan" örnekler verir. Cengiz Han muazzam bir imparator ve aksiyoncu olarak tanımlanırken (Kısakürek, 1976: 110-111) Haçlı seferleri "bize zıt dünyanın büyük aksiyonu" (Kısakürek, 1976: 111) Jan Dark ise "mücerret aksiyon seciyesinin en parlak çehrelerinden" (Kısakürek, 1976: 112) kabul edilir. Marks ve Engels'i aksiyoncu saymaz fakat onların fikriyatını sahaya taşıyan Lenin bir aksiyoncudur. (Kısakürek, 1976: 121) "Muazzam bir aksiyon çerçevesi" olarak nitelendirdiği "Büyük Fransız İnkılabı"nı, "her ferdi, hangi fikir ve mezhepten olursa olsun nar-ı beyza halinde bir aksiyoncudur; ve İnkılap bir aksiyon yanardağıdır" şeklinde övmektedir. Kısakürek "emsalsiz bir aksiyon şairi" olarak gördüğü Napolyon'a ise geniş yer ayırır. Napolyon, onun için "gayesi olmayan, fakat beşeriyeti yapılamaz işlere sürükleyen, nereye gittiği nereye varmak istediği meçhul, sadece olmazların peşinde bir hamle ve hareket dehası..."dır. (Kısakürek, 1976: 114) Napolyon için söylediği şu sözler Kısakürek'in aksiyon düşüncesi için önemli ipuçları niteliğindedir:

Akka'da büyük bir veba intişar etti ordusunda. Bir günde binlerce kişi kaybettti. Ricat emrini verdi. Hastalar da binlerce... Şu karara bakın aksiyoncuda; hastaların hepsini afyon ruhu vererek öldürüyor ve sağlam orduyu alıp dönüyor (Kısakürek, 1976: 115).

“Avrupa’yı fıkırdatmış, hallaç pamuğu gibi atmış olan Napolyon” sürgün edildiği Elbe Adası’ndan kaçıp Fransa’ya ayak bastığında kendisini yakalamak için gönderilen orduyu kendi lehine çevirmiştir. Kısakürek bu sahneyi büyük bir hayranlıkla şöyle anlatır:

“Napolyon’un Elbe’den kaçtığı duyuluyor ve üzerine ordu sevkediliyor. Bir adamın üzerine koca ordu. (...) Yürüyorlar ... Napolyon hiç konuşmuyor, zaten konuşan adam değil... aksiyoncunun en ziyade nefret ettiği şey boş sözdür. (...) Nihayet merkezi bir yerde ordunun öncüleri ile Napolyon karşılaşıyor. (...) Bir taşın üstüne çıkıyor, gözü kara aksiyon dehası ve diyor ki:

‘Asker!... Topuğundan saçına kadar, sen benim eserimsin! Seni bütün dünyanın fatihi yapan adam karşındadır. Ve ben senin imparatorum! İçinizde imparatoruna kurşun sıkabilecek insan varsa buyursun!’

Ve göğsünü yırtıp açıyor.” (Kısakürek, 1976: 116)

Verdiği bu örneklerden yola çıkıldığında Kısakürek’in iman, fikir, aksiyon formülündeki imanın herhangi bir davaya tam inanmışlık hali olduğu görülmektedir. Hangi usul ve araçla olursa olsun amaca gitmeyi önemli gören Makyevelist bir anlayış sezilir. Dolayısıyla aksiyoncu tam inanmışlık halinde bağlandığı davasına ulaşmak için kan dökebilen, kaos çıkarabilen, geride ne bıraktığına bakmaksızın ileriye hamle yapabilen kişidir.

Bu araçsal bakış Kısakürek’in aksiyon düşüncesinin geneline hakimdir. Avrupa’nın en beğendiği yönü eşya ve hadiseler üzerinde hakimiyet kurmasıdır. Kısakürek Batı’nın tabiat üzerinde hakimiyet kurmasını bir fetih ve aksiyon olarak görür. Batının eşya ve tabiat üzerinde kurduğu hakimiyet aklın araçsallaşması yani aklın kendisi dışında bir nesneye yönelmesi şeklinde ortaya çıkar. Araçsal aklın tahakkümü, aydınlanma ve onun peşi sıra ortaya çıkan insanın tabiatı ve insanı köleleştirmesine yönelik eleştiriler Batı’da özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yükselmeye başlamıştı. Başta Frankfurt Okulu temsilcileri olmak üzere getirilen bu eleştiriler tekniğin, kalkınmanın ve aklın araçsallaşmasının insanlığı daha iyi bir dünyaya götürmek yerine yıkıma uğrattığı yönündeydi. Kısakürek bu yıkımları ve ruhsal çöküntüyü tekniğe ve kalkınmaya bağlamak yerine Batı’nın değer ve ahlakına bağlamaktadır. İslam’ın ruhçuluğu temelinde yapılacak kalkınma hamleleri Batı’da ortaya çıkan ruhsal krizlere İslam dünyasında sebep olmayacaktır. Dolayısıyla cemiyet planında bakıldığında maddi kalkınma bir aksiyondur. Kısakürek, atom bombası gibi bir kitle imha silahını icat etmeyi aksiyon olarak görürken bunu “eşyanın hakikatini anlamak” veya “oluş sırrını çözmek” gibi retoriklerle süslemektedir. Ancak İslami anlamda eşyanın hakikatini bilmek ile insanlığı yok etme gücüne sahip kitle imha silahlarını

imal etmenin bilgisine sahip olmak arasındaki ahlaki meseleleri problem haline getirmez. (Duran, 2004: 73)

Nurettin Topçu ve Hareket Felsefesi

Nurettin Topçu, ideolojilerin jilet gibi keskin olduğu bir çağda, herhangi bir ideolojik kampa girip fikirlerini bu kampın çizdiği taslağa göre şekillendirmek yerine sabırla ve inatla hakikat arayışı içinde olmuş ve ortaya koyduğu hareket felsefesi sayesinde özgün bir ahlak filozofu olarak Türk düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiştir. 1928 ile 1934 yılları arasında Paris'te felsefe lisansı ve felsefe doktorası yapan Topçu, Blondel, Bergson ve Massignon'dan etkilenmiş, burada geliştirdiği hareket felsefesini millet mistikleri olarak zikrettiği Mehmet Akif, Remzi Oğuz ve Hüseyin Avni'nin düşünce ikliminde yoğurmuştur. Bu isimlerin temsil ettikleri mana, tek cümleyle söylemek gerekirse, bir ideoloji haline gelen indirgemeci ve kör pozitivistimin karşısına metafiziği ve geleneği koymuş olmalarıdır. 19. Yüzyıl boyunca Avrupa zihin dünyasını hakimiyeti altına alan pozitivist düşünce, 20. Yüzyılın başlarında ciddi eleştirilere tabi tutulmaya başlanırken Türkiye topraklarında özellikle cumhuriyet sonrasında pozitivistim yeni devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir. Pozitivistime karşı çıkanlar sistematik bir şekilde sindirilmiş, bunun sonucu olarak sağlıklı bir tartışma zemini oluşmamıştır. Kendini anti-pozitivist olarak takdim eden düşünceler ise pozitivistimin indirgemeci tutumunun aynısını benimseyerek ideolojik kampların oluşmasına sebep olmuşlardır. İşte böyle bir dönemde (önce doktora tezi daha sonra da ekseriyetle kendi çıkardığı "Hareket" dergisinde) hareket felsefesini ortaya koyan Topçu, pozitivist, sosyolojist ve konformist düşüncelere, sağlam temellere dayanan ilk karşı duruşlardan birini gerçekleştirmiştir.

Topçu'nun hareket felsefesi bu anlamda pozitivist indirgemeciliğe bir karşı çıkıştır denilebilir. Pozitivistimi bir usul hatası olarak değerlendiren Topçu, çok zengin ve girift bir gerçeklik olan hareketin duyu organlarıyla anlaşılamayacağını söyler (Topçu, 2010a: 47).

Hareket felsefesinin basit bir kıpırdanma veya zaman ve mekan içinde yer değiştirme olmadığını kavrayabilmek için öncelikle "merhamet", "mesuliyet", "hürriyet" ve "isyan" kavramlarının ne olduğunu ortaya koymak ve hareketi bu kavramlar ile birlikte düşünmek gerekir. Esasında hürriyet, isyan ve mesuliyet birbirinden ayrılabilir değildir. İsyen hürriyetin habercisidir (Topçu, 2011a:39). Zira hareket Allah'ın insanda isyanıdır (Topçu, 2011a, 179). Mesuliyet ise hareketten önce vardır ve tüm kainatın mesuliyeti

insanın omuzlarındadır (Topçu, 2010a:45). Blondel'in tabiriyle hareket, insanla Allah'ın bir terkididir.

Hareket, insanın kendine isyanıyla başlar. İsyân kelimesi taşıdığı olumsuz çağrışımlar sebebiyle özellikle muhafazakâr çevrelerde pek hoş karşılanan bir kelime değildir. Ancak onun isyanı, insan ile Allah arasına giren her türlü engelle isyandır. Topçu "İradenin Davası"nda şöyle der:

"Birçokları asi ve şâki kelimelerini aynı anlamda kullanmaktan hoşlandılar. Bunlar hayat rüyalarının bozulmasından korkanlardır. Bu cemiyet hayranlarının ahlakta son sözleri, beldenin kanunlarına itaat veya cemiyet kanunlarına uymaktır. Dekart'ın muvakkat ahlakı ve sosyoloji mektebinin uysallık vaazları bunlara tatlı gelir. Hukukçu zihniyetler de bunlar gibi cemiyet nizamından öteye geçmek istemezler. Bunlar düşünmezler ki eğer bir nizamın muhafazası ahlakın gayesi olsaydı, ilk cemiyetin hayat nizamını bugüne kadar muhafaza etmemiz gerekecekti." (Topçu, 2012:74)

Topçu, isyan kavramına eğilmeden önce Stirner, Rousseau ve Schopenhauer'un anarşist fikirlerini inceler ve nihayet onların gerçek birer isyancı olmadıkları sonucuna varır. (Topçu, 2011a:180-200) Toplum ile ferdiyetçiliği, konformizmi ile anarşizm karşı karşıya getiren Topçu her ikisinin de hatalı olduğunu, isyanın, bu ikisinin çatışmasından doğacağını kabul eder. Topluma ve onun kurallarına uysallıkla boyun eğmek demek olan konformizm ve toplumu tanrılaştıran sosyolojizmi kesin olarak reddederken ferdiyetçiliğin yerine, insanın Allah'a doğru bir atılışı demek olan "şahsiyetçilik"i koyar (Topçu, 2011a: 204). İlk olarak kendine isyan eden insan, sonsuzluğa yani Allah'a giden yolda önüne çıkan tüm engellere isyan ederek ilerler. İnsan Allah'la birlikte hareket halindedir (Topçu, 2011a: 205). Allahsız, ne gerçek ahlak olur ne de gerçek anlamda isyan. Her dinin temelinde bulunan ahlak sistemi bir isyan doktrindir ve içinde bulunduğu duruma uysallık gösteren insanın durumuna da, yeryüzündeki insanların iradelerini istismar edenlerin karşısında uysallığını koruyan insanların durumuna da isyan eder (Topçu, 2011a:206).

Görüldüğü gibi hareket isyan ile başlayıp isyan ile devam eden bir süreçtir. Ancak isyanı gerektiren ve insanı harekete geçiren mesuliyettir. Latin dillerindeki mesuliyet anlamına gelen "responsibility" kelimesinin etimolojik kökenine baktığımızda "cevap vermek" anlamına gelen "respond" kelimesini buluruz. "Mesuliyet" kelimesinin etimolojik kökeninde ise "sual etmek" (veya "sorumluluk" kelimesinin kökünde "soru sormak") vardır. Dolayısıyla ilkinde pasif bir durum söz konusuysa ikincisinde kelime aktif bir duruma geçer. İlki, kötü bir durumun "sorumluluğunu" almak, gönülsüzce veya

başkası tarafından görevlendirmek suretiyle üstlenmek anlamına gelen ve hareketten sonra ortaya çıkan bir anlamlandırmadır. Mesuliyet ise hareketten önce vardır. Bütün kainatın mesuliyetini hisseden isyan ahlakçısı kimse- nin görevlendirmesini beklemeksizin algısının ve kuvvetinin erişebildiği her yerde ve şeyde mesuliyet duygusuyla hareket eder.

Spinoza, Bergson ve Levy-Bruhl'ün mesuliyet kavramlarını inceleyen Topçu (2011a:93-95), hukuki ve felsefi yaklaşımların mesuliyet kavramını, hareketten doğan duygu cihetiyle ortaya koyduklarını, insanın kendi hareketinden sorumlu tutulup tutulamayacağını tartıştıklarını belirtir ve bunların hiçbirine katılmaz. Ayrıca kötü hareketten sonra ortaya çıkan bir de subjektif sorumluluk anlayışı vardır ki buna vicdan denir (Topçu, 2011a: 95). Vicdan, ferdi ruhun ürünü olmayan ve toplum tarafından benimsetilmiş olan bazı duyguların kötü hareketler sonrasında insanın ruhuna yaşattığı sarsıntıdır (Topçu, 2011c: 103). Bu anlamda vicdan, insana ruhi bir hamle yaptırırken uzaktır fakat kötü bir davranış sonrasında veya mesuliyetin gerektirdiği hareket gerçekleştirilmediğinde azap duyarak ortaya çıktığı için insana muhasebe yapma, kötüye gidişten dönme fırsatı verebilir. Ancak bütün bu mesuliyet tanımları hareketten sonra ortaya çıkan bir durumdur.

Mesuliyet, sebebi hiçbir menfaate dayanmayan evrensel bir merhamet duygusundan kaynaklanır (Topçu, 2012:76). Dolayısıyla hareketten önce mesuliyet olduğu gibi mesuliyetten önce de merhamet vardır.

Gerçeğe yönelen insanda görülen ilk inkılâp, ilk ilahi tecelli, etrafına saldıran iştihalarnı reddedip bütün başkalarının, başka insanların sefaletlerine uzanan ızdırabı benimsemesidir. Bu, bizde merhametin hareketidir (Topçu, 2011b:17).

Merhamet duygusu mesuliyeti ortaya çıkarır, mesuliyet ise harekete geçirir. İnsanın kendi nefesine isyanı ile başlayan bu hareket aileye, cemiyete, millete, milletten insanlığa ve nihayet sonsuzluğa yani Allah'a doğru yükselir. Kurtuluş, kurtarıyla mümkündür düsturunu benimseyen Topçu, merhamet ile kurtuluşa ermiş olan ruhun etrafında kurtaracak başka varlıklar aradığını, başkalarına ait mesuliyetler yüklendiğini söyler (Topçu, 2011b:18). Bu isyan hareketinin son merhalesi, hareketten sonra ortaya çıkan hürriyettir. Topçu hürriyeti, hareketten önce gelen ve hangi hareketi seçeceğimizi belirleyen irade olarak görmez. Hürriyet, insanın sebepler dünyasından istediğini seçmesi/seçebilmesi değildir. Hür olmak bir hareketten sonra yeniden doğmak demektir.

Hareket anlamsız değildir, insanı değiştirir. İnsan ancak hareketten sonra gerçekten hür olur. Çünkü hareket insanı değiştirmiştir. Ve insan sahip olduğu

güçlerin gerçek ölçüsünü bilince kendisini daha iyi tanı. (...) Bir yolun sonunda yeni bir yola girmek, eşyayı değiştirmek ve kendi eliyle kendini değiştirmek demektir (Topçu, 2011a, 68).

İnsanın kendi ferdiyetinden vazgeçmesi ve kendine isyan etmesiyle başlayan hareket, kendinden uzağa gider ve kendinin dışına çıkar. O halde gerçekten hareket etmek, bir çeşit kendinin dışına çıkmak, bizzat kendine karşı gelmek demektir. Hareketiyle insan, kendinden başkası olmak için bizzat kendisine karşı isyan eder (Topçu, 2011a:70-71).

Yukarıda ana hatlarını kabaca çizmeye çalıştığımız hareket felsefesini, hakikatin varlığını reddeden pragmatizm, pozitivism ve sosyolojizme bir başkaldırı olarak ve pasif bir nesneye indirgenen insanın ruh (tinsel) boyutunu yeniden felsefenin konusu yapmak olarak değerlendirilmelidir. Bu akımları hakikatin üç büyük düşmanı olarak niteleyen Topçu (2011d:72-74), özellikle Durkheim'in ortaya koyduğu ve Ziya Gökalp'in Türkiye'de savunuculuğunu yaptığı sosyolojizm üzerinde durur. "Fert yok, cemiyet var" fetvasını veren sosyolojizm, ahlakın da cemiyet tarafından meydana getirildiğini iddia ederek insan ruhunu katletmiştir. Cemiyete boyun eğen, gözlerini kapayıp vazifesini yapan, bunu yaparken de "isyan"ı günah sayan uysal (konformist) birey Allah'ın yerine cemiyeti koyar. Sosyolojizm, cemiyete hizmet etmek değil ona tapınmaktır (Topçu, 2011d:77). Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ideoloğu olan Gökalp'in ortaya koyduğu milliyetçilik böyle bir sosyolojizmin (cemiyetçiliğin) eseridir. Devletin resmi ideolojisi, bir bilim ideolojisi olarak pozitivism ve bir toplum ideolojisi olarak sosyolojizm olunca, dine, metafiziğe ve her türlü tinsel ilimlere kapılar kapanmaya başlamıştı. Böyle bir dönemde pozitivism ve modernizm eleştirisi yapmak, cesaret etmek bir tarafa akla bile gelmeyecek bir pozisyona sokuldu. Zira modernizmin ilerlemeci tutumu İslamcı kesimlerden milliyetçi kesimlere, liberallerden sosyalistlere kadar hemen her kesim tarafından benimsenmişti. Topçu'nun özgün taraflarından biri de böyle bir dönemde modernizmin ilerlemeciliğine temkinli yaklaşabilmesi ve modernizme önemli eleştiriler getirebilmesiydi. Bu durum elbette onun hareket felsefesinin bir sonucuydu.

Nurettin Topçu, hem kapitalist bir kalkınmacılığı şiddetle eleştirerek "Anadolu Sosyalizmi" kavramını üretmiş hem de materyalist bir felsefeden kaynaklanan komünizmi "davası hak, kendisi batıl" olarak nitelendirerek Komünizmle Mücadele Dernekleri kurmuştur. Metafizik bir felsefeyi savunduğu için sol kesimler tarafından iltifat görmeyen Topçu, sosyalizmi savunduğu gerekçesiyle milliyetçi ve İslamcı kesimlerce de sakıncalı görülmüştür.

Topçu'ya göre kapitalist kalkınma bir ideal değil, modern bir hurafe, uzak durulması gereken bir yozlaşmadır. İlerlemeci paradigmanın eleştirisi yalnızca kapitalist kalkınma modelinin değil aynı zamanda sol düşüncedeki kalkınmacı ideolojilerin de eleştirisi olmalıdır. Gerçek ilerleme ancak ruhsal bir ilerlemedir (Mollaer, 2007: 98). "Her mahalleye bir milyoner" fikrini şiddetle reddeden Topçu, sermayenin belirli ellerde toplanmasının gelir dağılımında adaletsizlikler doğuracağını, büyük üretim ve ağır sanayinin işsizlik, sefalet, savaş ve açlıklara sebep olacağını söyler. Üretim ilişkilerinden kaynaklanan yabancılaşma ve makineleşmenin olumsuzluklarını değerlendiren Marks'ın fikirlerinden çok da uzak olmadığı görülür. Hatta Frankfurt Okulu temsilcilerinin ekonomiden kültüre kayan neomarksist analizlerini de Topçu'da okumak mümkündür. Ona göre kalkınmanın çarpıklığı yalnızca üretim ilişkilerinde değil, aşırı üretimin doğurduğu tüketim ideolojisinde de aranmalıdır. İnsanlık hem büyük üretim eşyasına köle olması hem de patronların boyunduruğu altında yaşamaları dolayısıyla esaret altındadır (Topçu, 1999: 185).

Kısakürek'in kalkınmacılık idealinin aksine Topçu yerel/Anadolucu, Avrupa'yı örnek almayan, mistik ve sosyalist fikirlerle donanmış "Türk İslam sentezi"ni savunur. Devletçilik, otoriterlik ve kooperatifçilik üzerine oturtuğu Anadolu Sosyalizmi yalnızca Turancılık ve Kemalist milliyetçiliğe değil aynı zamanda panislamizme de alternatiftir (Duran&Aydın, 2014: 492). Topçu'da Avrupa merkezilik ekseninde bir kalkınma ve ilerleme fikri yoktur. Onun ilerlemesi sosyalist ve ruhçu öğelerle beraberdir. Yunan, Roma, Ortaçağ Avrupası, Rönesans, romantizm ve endüstri devriminden meydana gelen Batı medeniyetinin bu aşamalarından yalnızca endüstri devrimi hem Avrupa hem de insanlık için yıkıcıdır (Duran&Aydın, 2014: 494). Endüstri devrimi maddeye ve tabiata hakim olarak insanı ve ruhunu köleleştirmiştir. Batı'nın içinde bulunduğu ruhsal krizin sebebi, Topçu'ya göre, endüstri devrimi sonrası yükselen maddecilik ve kapitalizmle birlikte ruhçuluğun öldürülmesidir. Dolayısıyla Batı'nın tekniğini almak ve ahlakını bırakmak gibi bir anlayış mümkün değildir çünkü teknolojileşme kendi maddeci bilincini meydana getirecektir. Kısakürek'in iddia ettiği gibi maddenin hakimiyeti Müslümanların elinde olduğunda ruhçuluk maddeye boyun eğdirmeyecek aksine maddecilik Müslümanlığa kendi bilincini giydirecektir. Bir başka deyişle maddenin hakimiyeti Batı'dan Müslümanlara geçerek el değiştirirse bile İslam dünyasına maddecilik hakim olacaktır. Bu açıdan Topçu, Batı'nın problemini Hıristiyanlıkta değil ilerlemecilikte ve maddecilikte görür. Kısakürek'ten farklı olarak batının endüstrisini ve teknolojisini değil onun

dinini, değerlerini ve ahlakını över (Duran&Aydın, 2014:495). Batının karşılaştığı derin krizler İslam'ın da tıpkı Hıristiyanlık gibi reddettiği endüstri devriminin egemenliğidir. Pascal'ın sevgi ve inanca, Kant'ın ahlaka, Rousseau'nun tabiat sevgisine yaptığı vurgu, Hıristiyan ruhçuluğunun bu son dönem maddeciliğine karşı bir savaştır. Batı'nın bu krizlerden kurtuluşu ruhsal gücün materyalizm ve endüstriye, ahlakın ekonomiye egemen olmasında yatar (Duran&Aydın, 2014: 496). Kalkınmacılık ideolojisinin “muasır medeniyetler seviyesine yükselmek” düsturuyla sorgulanamaz bir hal aldığı yıllarda Topçu'nun bu eleştirileri, üstelik metafizik bir felsefeyle yapmış/yapabilmiş olması kayda değerdir.

Hareket felsefesi temelinde oluşturduğu ruhçu Anadolu sosyalizminin kaynağı İslam'dır. Kökleri Kuran'da olan tasavvuf düşüncesi (Topçu, 2011a: 172) hareket felsefesinin belirleyicisidir. En sade biçimiyle ifade etmek gerekirse “hareket” Kuran'da zikredilen salih amel kavramının felsefi bir dille söylenişidir. Bu noktadan yola çıkan Topçu Mevlana, Yunus Emre, Halilac-ı Mansur gibi mutasavvıfları hareket adamı olarak nitelendirir. Gandhi'yi ise Hz. Muhammed'in cihad idealine yaklaşmış biri olarak görür (Topçu, 2011a: 174). Dünya üzerinde büyük siyasi, sosyal ve askeri etkiler yapan Napolyon, İskender veya Sezar gibi insanları “muhteris” olarak nitelendirerek bunların meydana getirdikleri devinimi “kendine kapanan hareket” şeklinde ifade eder:

“hareket, varlığı yalnız bir tarafından çekip götüren veya varlığımızda yalnız bir noktayı kazıyan hareket değildir. Kendi kendisine kapanan hareket ölmeye mahkumdur. ... yalnız bir ihtirasın tahriki insan ruhunun bütün diğer bölgelerinde felç yaratıyor. İskender ölürken büyük istilaların bulutu altında bunalmıştı. Sezar saadet terennümü ile ölmedi. Napolyon Yena'da değil, filozof Volney'i tokatladığı sırada yenilmişti.” (Topçu, 2010b:16)

Hareket, mesuliyet şuurundan, başkalarını kurtarma gayesinden ve Allah'a ulaşma düsturundan yoksun olduğunda ne kadar büyük bir etki yaparsa yapsın kendisine yöneldiği için yok olmaya mahkumdur. Böyle bir hareket Topçu'nun hareket felsefesi içinde değerlendirilemez.

Sefaletler ile iştahalarının dünyasına dalmış olarak yaşayan insan, kendi özgürlüğünü Neron'da, Napolyon'da, bütün sefil muhterislerde buluyor. Bunlar ömürlerinin sonuna kadar saldırgan aç gövdesinin fırtınası içinde huzursuz yaşayanlardır. Bunlar başkalarına her çevrilişte kin ve intikam duygularını, hased ve ifitira silahlarını kullananlardır. Bunlar kavî alkışlayan ve zebunu tekmeleyen sefil ruhlardır (Topçu, 2011b:18).

Topçu ile Kısakürek'in Düşüncelerindeki Temel Farklar

Türkiye'nin gerek siyaset gerek düşünce dünyasında çok önemli yeri olan bu iki düşünce adamının aksiyon/hareket düşüncelerini tahlil ettikten sonra birbirlerine oldukça yakın duran bu fikirlerin temelde birbirlerinden ne kadar farklı oldukları görülmektedir. Meseleyi daha rahat kavramak adına (vülger bir yaklaşıma düşme riskini de göze alarak) Topçu'nun hareket felsefesi formüle edildiğinde sırasıyla merhamet, mesuliyet, hareket ve hürriyet çizgisi takip edilmektedir. Hiçbir çıkara dayanmayan merhamet ile dolan ruh kendisi dışında kalan varlığın mesuliyetini de üzerinde hisseder. Bu durum Kuran'ın ifadesiyle "dağlara yüklenen sorumluluğun" insanın ruhunda ortaya çıkmasıdır. Böyle bir mesuliyet duygusu ile yapılan hareket insanın hür olmasını sağlar. Bu anlamda hürriyet (hareketten sonra ortaya çıkan hürriyet) insanın Allah'a kulluğudur, Allah'a doğru yapılan bir atılımdır. Allah'a doğru yapılan bu basamak basamak yükselişte vicdan kavramı en alt sırada yani merhametin de altındadır. Çünkü vicdan ancak, mesuliyet duygusunun gerektirdiği hareket yapılmadığı takdirde sızlayarak ortaya çıkar. Böylece vicdan, Allah'a doğru atılış yapamayan aksine nefesine köleliğe doğru giden ruhun sigortasıdır, uyarı işaretidir. Kısakürek ise hürriyeti vicdanilik hissi olarak tanımlayarak hürriyeti, hareket ve mesuliyetin öncesine yerleştiren bir anlayışa yaklaşmaktadır. Açıkçası Kısakürek'te zaten bu kavramlar yeterince düşünülüp felsefi bir sisteme oturtulmamıştır.

Aynı formülasyon ile Kısakürek'in aksiyon düşüncesine baktığımızda sırasıyla iman, fikir ve aksiyon çizgisi görülmektedir. İman, batıl da olsa herhangi bir davaya tam inanmışlık halidir ve fikir bu halden doğar. Alelade olmayan bu fikir dönüştürücü ve yapıcıdır. Ancak fikrin aksiyona dönüşmesi maddeye hakimiyet şeklinde olur. Maddeye, eşyaya ve tabiata hakim olmak Allah'ın istediği şeydir. Dolayısıyla aksiyoncunun hareketi maddeye doğru yapılan bir atılımdır. Kısakürek'in aksiyon düşüncesinde mesuliyet kavramına atıf yoktur. Mesuliyetsiz bir aksiyon yalnızca hedefe yönelmiş fakat yöneldiği hedefin ahlakiliğini sorgulamayan "araçsal bir aksiyon"dur.

Düşüncedeki bu temel fark, düşünce cemiyet planına çıktığında özellikle de Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal koşulları göz önüne alındığında pozitivist düşüncenin mahiyeti üzerinde belirginleşir. Topçu'da ağır bir pozitivism eleştirisi vardır. Hareket felsefesinin bizatihi kendisi pozitivism karşı çıkıştır. Allah'a doğru yapılan hareketin duyu organlarıyla algılanması, rasyonel kalıplara sokulması, pozitif yöntemlerle incelenmesi mümkün değildir. zaten pozitivist düşünce ölçülemez ve niceliği vurulamaz olan metafiziği inceleme alanının dışında tutmakla kalmamış, kendi yöntemlerini tek

gerçeklik kabul ederek tahakküm sağlama yoluna gitmiştir. Kısakürek'te ise pozitivist eleştiri olmadığı gibi onun aksiyon düşüncesi maddeye hakimiyet ve bunun yöntemi olan pozitivism ile sonuçlanır. Maddeye ve tabiata hakim olmak isteyen aksiyoncu imanının verdiği motivasyon ile pozitivist yöntemleri keşfetmelidir. Kısakürek'in düşüncesinde amaç sorgulanmadığı gibi yöntem de sorgulanmaz. Onun yaptığı Batı biliminin pozitivist yöntemlerini eklektik bir anlayışla alarak İslam düşüncesine monte etmekten ibarettir.

Kısakürek'e göre maddeye ve tabiata hakim olmanın yöntemi olan pozitivism ve dolayısıyla kalkınmanın ve tekniğin hakikati İslam'dadır. Kalkınmacı ve teknikçi ideal Kısakürek'in düşüncesinde açıkça görülmektedir. Ona göre atom bombasını veya füzeyi Müslümanlar icat edemedilerse bunun "suçu" iyi Müslüman olamamaları, Kuran'ın emirlerini anlayamamalarıdır. Topçu ise belki de döneminin Türk düşüncesindeki tek modernite eleştircisi olarak özgün bir konumdadır. O tekniği ve kalkınmayı temelinde metaryalist bir dünya görüşü bulunduğu için şiddetle eleştirir. Batı'nın tekniğini alıp ahlakını almamak gibi bir tutum Topçu'nun düşüncesinde mümkün değildir. çünkü her teknik kendi bilincini meydana getirir. Ağır sanayi hamlesi, kitle imha silahları, sermaye birikimi gibi kalkınmacı unsurlar temelde İslam ahlakına zıt unsurlardır. Kapitalistleşerek ve maddeye hakim olma gayesiyle kalkınarak İslam'ın ruhuna sadık kalabilmek mümkün değildir.

Topçu'nun kalkınması ancak ruhçu ve mistik bir anlayışla olur. Bu tür kalkınmayı Anadolu Sosyalizmi kavramıyla izah eder. Kısakürek, Batı'nın olumlu tarafını dolayısıyla alınması gereken tarafını maddeye hakimiyet olarak belirlerken olumsuz tarafını ruhçuluğu kenara iten ahlak ve değerleridir. Topçu ise Batı'nın endüstri ve teknolojisini eleştirir, ruhçu Hıristiyan inancını ve ahlakını önemser. Topçu'ya göre Batı'daki hastalıkların sebebi Hıristiyanlık değil maddecilik ve materyalizmdir. Endüstri devrimi ve teknolojinin egemenliği Hıristiyanlığın düşmanı olduğu kadar İslam'ın da düşmanıdır.

Aksiyonu maddeye hakimiyet olarak gören ve dolayısıyla kalkınmacı olan Kısakürek'te doğal olarak ilerlemeci bir tarih anlayışını görmek de mümkündür. Ona göre Batı ileride değildir, İslam dünyası geride kalmıştır. Bunun sebebi de aksiyon ruhunu kaybetmesidir. Yapılması gereken yeniden İslam'a dönerek kaybedilen aksiyon ruhunun bulunması ve bir Rönesans ile atılım yapılmasıdır. Topçu'ya göre ise ilerleme bir yanılsamadır. Gerçek ilerleme ancak ruhçu bir ilerlemedir. Kısakürek'e benzer şekilde bir Rönesans fikrini benimseyen Topçu için tek bir Rönesans yoktur (Duran&Aydın, 2014: 495). Dolayısıyla ilerleme tek bir çizgi üzerinde değildir.

Temel farklardan biri cemiyet ve fert görüşünde ortaya çıkar. Kısakürek'te cemiyet fert üzerinde hakimdir, aslolan cemiyettir. Fert cemiyete itaat etmek durumundadır. Topçu ise komformizme şiddetle saldırırken ferdin uysallığını, cemiyete yani Alah'tan başka bir otoriteye itaat etmek olarak görür. Bu sebeple Gökalp sosyolojisine ve sosyolojizme şiddetle karşı çıkar.

Son olarak her iki düşünürün hareket/aksiyon düşüncelerini daha açık hale getirmek için hareket adamı/aksiyoncu şeklinde niteledikleri şahısları göz önünde bulundurmak gerekir. Kısakürek pek çok konuşmasında ve yazısında Napolyon'dan örnek verir. Ona göre Napolyon büyük bir aksiyoncudur. Aynı şekilde Jan Dark ve Cengiz Han da büyük aksiyonculardır. Görüldüğü üzere Kısakürek'in düşüncesinde aksiyoncu, nizamcı, kahraman, milleti için fedakarlık yapabilen ve varlığını cemiyetine adanmış insanlardır. Ancak aksiyoncunun bunları yaparken kullandığı araçların meşruiyeti sorununa girmemiştir. Dolayısıyla Napolyon'un askerlerini yük olmamaları için bir çırpıda öldürtmesi veya Cengiz Han'ın Ortadoğu ve Orta Asya'daki halkları katletmesi amaç için meşrulaştırılan eylemlerdir. Topçu ise Napolyon ve Sezar gibi insanları kendi iştahalarının peşinde koşan muhterisler olarak görür. Bunları hareketi "kendilerine kapanan" harekettir ve asla sonsuzluğa yani Allah'a doğru yapılan bir hareket değildir. Topçu'nun düşüncesinde araç amaçtan bağımsız olamayacağı için gerçek hareket insanları amaca uygun araçları kullananlardır.

Sonuç

Radikal reformların, Türkiye'nin toplumsal hayatında ağır tahribatlar yaptığı tek parti döneminde muhafazakâr ve İslamcı kesim gerek düşünce alanında gerekse toplumsal pratiklerin içinde ciddi bir mağlubiyet ve sindirilmişlik hissiyatı içerisindeydi. Bu durum camiayı günlük, pratik ve yüzeysel düşüncelere açık hale getirmiştir. Nitekim Menderes'in bir türbede dua ederken çekilmiş fotoğrafı, o günün Anadolu köylüsünü ağlatmaya yetmiştir. Bu psikoloji içindeki camia için kendi haklarını savunan, İslami değerleri baş tacı eden ve bunu yaparken tek parti zihniyetine karşı sesi gür çıkan Kısakürek, tam olarak kitleler tarafından aranan bir figür olmuştur. Kısakürek'in sıklıkla vurgu yaptığı "fikir öfkesi" esasında dönemin psikolojisine belki de en uygun söylemi içermekteydi. Bu öfke o kadar kuvvetliydi ki Kısakürek'in aksiyonuna yön vermekteydi. Pek çok zaman öfkesi aksiyonunun, aksiyonu ise fikrinin önüne geçiyordu. Dolayısıyla Kısakürek'in düşüncesinde derinlikli bir felsefenin izlerini aramak anlamsızdır. Onda kurucu bir felsefe veya

kurucu bir felsefeye katkı sağlayacak düşünceler yerine reaksiyoner bir tavrı görmek mümkündür.

Topçu'nun hareket felsefesine baktığımızda ise kurucu bir felsefenin arayışlarını müşahede etmekteyiz. Onun hareketi kuru bir kavga veya günü kurtaran yüzeysel pratiklerden ziyade derin ve mistik bir düşünceyi barındırır. Topçu da tek parti zihniyetine karşı cephe almış, Kısakürek kadar olmasa da sürgün ve takibata uğramıştır. Ancak bu cephe alış, Topçu'da, kendi mahallesini eleştirebilme yeteneğini köreltmemiş, vulgerizme düşerek sloganlarla hareket etmemiştir. Anadolu sosyalizmi gibi camianın asla hoşlanmayacağı bir kavramı ihdas etme ve kavramın içini doldurma gayreti sloganlardan ne kadar uzak durduğunun da bir göstergesidir.

Sonuç olarak Topçu'nun hareket felsefesi öfke patlamalarının yaşanmadığı, keskin karşıtlıkların azaldığı bir toplumda daha iyi anlaşılacaktır. Kısakürek'in fikir öfkesine dayalı "reaksiyoner aksiyonu" ise keskin zıtlıklar üzerinde iş gören ve zıtlıkları yeniden üretme potansiyeli taşıyan bir düşünce olarak kullanılmaya müsait kalacaktır.

Kaynakça

- ARSLAN, Hüsamettin (1995), "Pozitivizm: Bir Bilim ideolojisinin Anatomisi", Türk Aydın ve Kimlik Sorunu, (ed.) Sebahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yayınları, ss. 541-583.
- DURAN, Burhanettin (2004), "Kısakürek'in Siyasi Fikirleri Üzerine Bir Değerlendirme", Hece Dergisi Necip Fazıl Özel Sayısı, Ankara, ss. 75-82.
- DURAN, Burhanettin, AYDIN, Cemil (2014), "Competing Occidentalisms of Modern Islamist Thought: Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu on Christianity, the West and Modernity", The Muslim World, DOI: 10.1111/muwo.12028, ss. 479-500.
- ELİBOL, Sadettin (1991), "Bergson Felsefesi ve Türkiye", Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 2 Ankara.
- EMRE, Akif (2004), "Büyük Doğu ve Gelecek Tasavvuru", Hece Dergisi Necip Fazıl Özel Sayısı, Ankara, ss. 48-55.
- ERKİLET, Alev (2004), "Büyük Doğu Nereden Doğar? İslâmcılık, Doğu-Batı Sentezciliği ve Necip Fazıl", Hece Dergisi Necip Fazıl Özel Sayısı, Ankara, ss. 66-74.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman Gündoğan, "Eylemde Sorumluluk Ve Özgürlük İlişkisi", <http://aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Eylemde-Sorumluluk-ve-Ozgurluk.pdf> (07.01.2015): 1
- GÜNDOĞAN, Ali Osman (1994), "Aksiyon Felsefesi", Felsefe Dünyası, Sayı: 11, Ankara.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1968), İdeolocya Örgüsü, İstanbul, Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü Talebe Derneği Yayınları..
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1976), Sahte Kahramanlar-İman ve Aksiyon-Özlediğimiz Nesil-İslam ve Öbürleri, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.

- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1981), Ulu Hakan Abdülhamid Han, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1981.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1990), Çerçeve 3, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2000), İman ve İslam Atlası, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2003), Sahte Kahramanlar, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- MOLLAER, Fırat (2007), Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı, İstanbul, Dergah Yayınları.
- NASR, Seyyid Hüseyin (2012), Bilgi ve Kutsal, İstanbul, İz Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (1999), Ahlak Nizamı, İstanbul, Dergah Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (2010a), Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi, İstanbul, Dergah Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (2010b), Var Olmak, İstanbul, Dergah Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (2011a), İsyân Ahlakı, İstanbul, Dergah Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (2011b), İslam ve İnsan-Mevlana ve Tasavvuf, İstanbul, Dergah Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (2011c), Felsefe, İstanbul, Dergah Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (2011d), Yanıki Türkiye, İstanbul, Dergah Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin (2012), İradenin Davası Devlet ve Demokrasi, İstanbul, Dergah Yayınları.
- YANAR, Işık, (2004) "Necip Fazıl Düşüncesinde Doğu-Batı ve Modernleşme", Hece Dergisi Necip Fazıl Özel Sayısı, Ankara, ss. 37-47.